

Відтак розвиток інтеграційних процесів привів до формування в ЄС унікальної системи фінансування за рахунок так званих «власних ресурсів». Її правові засади визначаються комплексом актів первинного та вторинного права ЄС. Остання реформа у сфері бюджетного регулювання, здійснена Лісабонським договором, покликана вдосконалити регулювання фінансово-правових відносин в Євросоюзі з метою забезпечення узгодженого, автономного і самодостатнього фінансування ЄС. Починаючи з 2011 р. Євросоюз фінансуватиметься на підставі відповідних положень Лісабонського договору.

1. *Versions consolidées du traité sur l'Union européenne et du traité sur le fonctionnement de l'Union européenne* // Journal officiel. — N C 115. — 09.05.2008. — ? 0001 – 0388.
2. *Право Европейского Союза* / Под ред. С. Ю. Кашкина. — 3-е изд. — М.: Юрайт, 2010. — 1120 с.
3. *Règlement (CE, Euratom) du 25 juin 2002 portant règlement financier applicable au budget général des Communautés européennes №1605/2002* // Journal officiel. — N L 248. — 16.09.2002.
4. *Décision 2007/436/CE, Euratom du Conseil du 7 juin 2007 relative au système des ressources propres des Communautés européennes* // Journal officiel. — N L 163. — 23.06.2007.
5. *Accord interinstitutionnel entre le Parlement européen, le Conseil et la Commission sur la discipline budgétaire et la bonne gestion financière du 17 mai 2006* // Journal officiel. — N L 139/1. — 14.06.2006.
6. Дані з офіційного серверу ЄС: *Le budget en chiffres*. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄС. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/documents/2009_fr.htm?submenu-header=2#table-1_0
7. *Judgment of the Court of 3 July 1986. — Council of the European Communities v European Parliament. — Budgetary procedure: power of the European Parliament to increase non-compulsory expenditure. — Case 34/86* // Офіційний сайт ЄС. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>

Кориневич Антон Олександрович,
здобувач кафедри міжнародного права,
співробітник науково-дослідної частини
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Правові засади функціонування внутрішнього енергетичного ринку Європейського Союзу

Однією з ефективних форм регіональної економічної інтеграції є створення внутрішнього ринку. Цю статтю присвячено дослідженню внутрішнього енергетичного ринку Європейського Союзу. У статті аналізуються положення правових актів ЄС, зокрема директив, що регламентують питання функціонування внутрішнього ринку окремих джерел енергії, а саме природного газу, електроенергії, відновлюваних енергоресурсів.

Ключові слова: внутрішній енергетичний ринок ЄС, лібералізація, директиви, природний газ, електроенергія, відновлювані енергоресурси.

Питання створення внутрішнього енергетичного ринку Європейського Союзу постало ще у 1950-их рр. Спочатку мова йшла про найпоширеніші на той час джерела енергії — вугілля та сталь. Згідно з Паризьким договором від 18 квітня 1951 р. (припинив свою дію 23 липня 2002 р.) було засновано спільний режим для вугілля та сталі на строк 50 років — Європейське Співтовариство Вугілля і Сталі. За умовами договору держави-учасниці створили співтовариство з метою вільного руху вугілля та сталі і вільного доступу до засобів виробництва. Також за договором засновувалося Вище правління, яке здійснювало нагляд за ринком, повагою до конкуренції і прозорістю цін.

Спільний ринок, запроваджений договором, було відкрито 10 лютого 1953 р. для вугілля, залізної руди і металобрухту, 1 травня 1953 р. — для сталі. Основною метою, визначеною у ст. 2 договору, було сприяння економічному зростанню, збільшенню рівня зайнятості населення і підвищенню стандартів життя. Договір запровадив вільний рух товарів без митних зборів та тарифів, забороняв дискримінаційні заходи та субсидії держав щодо вугільної та сталеливарної галузі. Також передбачалося незалежне від держав фінансування Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі шляхом впровадження податку на продукцію металургійної та вугледобувної промисловості. Європейське Співтовариство вугілля та сталі за договором стало юридичною особою.

1 липня 1987 р. набрав чинності Єдиний Європейський Акт. Цей договір вніс зміни до договорів про Європейські Співтовариства, проте найзначніші зміни — до Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства. Ст. 8а встановила мету заснувати до кінця 1992 р. внутрішній ринок — простір без внутрішніх кордонів, у якому забезпечувався б вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу. Згодом Європейська Комісія використовувала положення щодо внутрішнього ринку як правову основу для подальших законодавчих ініціатив щодо секторів електроенергетики та газу [1, р. 288].

Наразі основним механізмом регулювання енергетичного сектору Європейського Союзу і функціонування внутрішнього енергетичного ринку ЄС є розробка відповідними інституціями правової бази у формі директив. Зупинимо увагу на таких елементах енергетичного сектору, як природний газ, електроенергія і відновлювані джерела. Основним правовим актом Євросоюзу в газовій сфері, довгий час була Директива 98/30/ЄС [2]. Вона встановила спільні правила щодо постачання, зберігання, розповсюдження природного газу. Директива заборонила національні монополії на постачання газу в державах-членах Європейського Союзу і запровадила конкуренцію на газовому ринку. Вона також заборонила створення штучних бар'єрів на газовому ринку, щоб зробити вільним рух товарів, осіб та послуг між державами-членами. Таким чином, Директива 98/30/ЄС розповсюдила режим і правила внутрішнього ринку ЄС на природний газ.

Нову газову Директиву 2003/55/ЄС було прийнято 26 червня 2003 р. Як і попередня, вона встановлює спільні правила щодо постачання, зберігання, розповсюдження природного газу, доступу до ринку та ін. Нова газова директива містить загальні правила організації та функціонування газового сектору. Вона має на меті досягнення найвищих можливих стандартів виконання функцій державної влади у газовому секторі. Функції та повноваження державної влади в газовому секторі мають бути обґрунтованими і пропорційними. Вони не повинні перешкоджати головній меті директиви — встановленню лібералізованого і прозорого внутрішнього ринку природного газу. Функції та повноваження державної влади у газовому секторі ЄС необхідні для того, щоб захистити споживача, забезпечити захист навколишнього середовища і забезпечити безпеку постачання природного газу.

Пункт 1 ст. 3 директиви встановлює, що держави-члени ЄС повинні слідкувати за тим, щоб діяльність у газовому секторі здійснювалася таким чином, щоб забезпечити конкурентний, безпечний, сталий ринок природного газу, заснований на основі поваги до захисту навколишнього середовища. Пункт 2 ст. 3 передбачає, що держава приймає участь у регулюванні таких питань, як безпека, безпека поставок, захист навколишнього середовища, енергоефективність. Таке державне регулювання енергетичного сектору має бути чітко виписане у національному законодавстві держав-членів ЄС, бути прозорим, відбуватися на основі принципу недискримінації і гарантувати газовим компаніям з Європейського Союзу рівний доступ до споживачів у державах-членах ЄС.

Ст. 4 директиви стосується питання надання доступу, спорудження та управління спорудами з передачі, зберігання і розповсюдження природного газу і скрапленого газу. Будь-яку відмову державних органів у наданні такого доступу може бути оскаржено. Ст. 25 Директиви передбачає, що держави-члени ЄС мають наділити один або більше органів регуляторними функціями. Ці органи повинні бути повністю незалежними від інтересів газової індустрії. Ст. 26 дозволяє державам-членам ЄС вдаватися до запобіжних заходів у випадку несподіваної кризи енергетичного ринку або коли під загрозою перебувають фізичний захист чи безпека персоналу чи установок. Про прийняття таких запобіжних заходів держава повинна повідомити інших держав-членів ЄС, а також Комісію ЄС. Комісія ЄС має право вимагати, щоб держава-член змінила або відмінила такі запобіжні заходи, якщо вони спотворюють конкуренцію або негативно впливають на торгівлю.

Процеси лібералізації в енергетичному праві Євросоюзу були підтримані прийняттям Директиви 96/92/ЄС щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії [3]. Ця директива відкрила енергетичні ринки для конкуренції і встановила спільні правила створення та розповсюдження електроенергії. Проте ця директива мала також значні

прогалини. Вона не врегульовувала питання відкритості ринку, організації доступу до електроенергетичних мереж, регулювання ринку електроенергії. Всі ці питання підлягали регулюванню національним законодавством держав-членів ЄС. На практиці це призводило до ситуації, коли ринки електроенергетики одних держав-членів ЄС були більш відкритими до конкуренції, ніж ринки інших держав-членів і це порушувало конкуренцію.

З метою зробити функціонування внутрішнього ринку електроенергії більш ефективним у 2003 р. було прийнято Директиву 2003/54/ЄС [4]. Вона відмінила Директиву 96/92/ЄС. Пункт 1 ст. 3 нової директиви встановлює, що держави-члени ЄС мають пересвідчитися, що діяльність у сфері електроенергетики здійснюється на основі принципу недискримінації, з метою досягнення конкурентного, безпечного і сталого ринку електроенергії, на основі захисту навколишнього середовища. Це положення є ілюстрацією трьох основних цілей енергетичної політики Європейського Союзу: сталого розвитку, конкуруючих енергетичних систем, безпеки поставок [5, р. 345].

Пункт 2 ст. 3 передбачає, що держави-члени ЄС можуть брати участь у регулюванні таких питань як безпека, безпека поставок, захист навколишнього середовища, енергоефективність. Таке державне регулювання енергетичного сектору повинно бути чітко виписане у національному законодавстві держав-членів ЄС, бути прозорим, відбуватися на основі принципу недискримінації і гарантувати газовим компаніям з Європейського Союзу рівний доступ до споживачів у державах-членах ЄС. Держави-члени мають пересвідчитися у тому, що всі домашні користувачі підключені до електроенергетичних мереж і отримують так зване «загальне обслуговування». Останнє визначається як право отримувати поставки якісної електроенергії за розумними, прозорими цінами. Держави-члени повинні повідомляти Комісію ЄС з приводу прийнятих заходів щодо «загального обслуговування» і обов'язків органів державної влади, включаючи захист споживачів і навколишнього середовища, та з приводу можливого впливу цих заходів на конкуренцію на національному і міжнародному рівнях.

Ст. 6 директиви передбачає, що спорудження нових генеруючих установок і станцій має здійснюватися на основі об'єктивної, прозорої і недискримінаційної процедури надання дозволу. Рішення щодо відмови держави-члена у дозволі на спорудження генеруючої установки чи станції має ухвалюватися на таких само принципах й може бути оскаржене. Ст. 23 директиви визначає, що держави-члени повинні наділити один або більше органів регуляторними функціями щодо ринку електроенергії. Ці органи мають бути повністю незалежними від інтересів електроенергетичної індустрії та слідкувати за тим, щоб не порушувався принцип недискримінації, існувала ефективна конкуренція, функціонував ринок. Ст. 24 встановлює, що держави-члени ЄС можуть вдаватися до запобіжних за-

ходів у випадку несподіваної кризи енергетичного ринку або коли під загрозою перебувають фізичний захист чи безпека персоналу або установок. Держави-члени повинні забезпечити, щоб такі заходи були пропорційними до потреб і якомога менше спотворювали функціонування внутрішнього ринку.

Питання використання відновлювальних джерел енергії було одним з головних у дискусіях щодо розвитку енергетичного сектору Європейського Союзу з кінця 1980-их рр. [1, р. 376] У 2001 р. було прийнято Директиву 2001/77/ЄС щодо розвитку електроенергії, що видобувається з відновлювальних джерел енергії на внутрішньому ринку електроенергії. Її метою було сприяння зростанню рівня генерування електроенергії з відновлювальних енергетичних ресурсів в межах внутрішнього ринку ЄС. Директива надала державам-членам ЄС право самим обирати необхідний механізм для досягнення визначених цілей.

Згідно з пунктом 1 ст. 3 держави-члени мають вжити необхідні заходи для заохочення більшого споживання електроенергії, згенерованої з відновлюваних джерел енергії у відповідності з цілями держав-членів. Пункт 1 ст. 7 передбачає, що держави-члени повинні прийняти необхідні заходи, щоб переконатися, що оператори передачі та розподілення електроенергії на ввірених їм ділянках передають і розподіляють електроенергію, згенеровану з відновлюваних джерел енергії. Держави-члени мають слідкувати за тим, щоб кошти, які оплачуються за доступ і за користування об'єднаною енергосистемою, не були дискримінаційними по відношенню до електроенергії, згенерованої з відновлюваних джерел. Згідно із положенням ст. 5 директиви, держави-члени повинні впровадити систему, яка б свідчила про походження електроенергії, згенерованої з відновлюваних джерел. Підтвердження такого походження має надаватися за вимогою. Таке підтвердження повинно визначати джерело енергії, з якого було згенеровано електроенергію, дату та місце виробництва такої електроенергії. Держави-члени мають визначити уповноважені органи або уповноважений механізм, який би відповідав за надання таких підтверджень. Останні мають взаємно визнаватися всіма державами-членами ЄС і будь-яка відмова їх визнавати повинна ґрунтуватися на об'єктивних, прозорих, недискримінаційних критеріях. Пункт 1 ст. 6 директиви встановлює, що держави-члени мають проаналізувати існуючу законодавчу та регулятивну базу щодо надання дозволів з метою зменшити регулятивні та нерегулятивні бар'єри для «зеленої електроенергетики».

Підсумовуючи, можна стверджувати, що у рамках Європейського Союзу сформувалася нормативно-правова база щодо функціонування внутрішнього енергетичного ринку. Її основою є директиви, що регулюють функціонування внутрішнього ринку щодо окремих енергетичних ресурсів. Існування внутрішнього енергетичного ринку ЄС позитивно впливає на розвиток торгівлі енергоресурсами, координацію енергетичної

політики та прогресивний розвиток енергетичного права Європейського Союзу.

1. *Cross E. D.* EU Energy Law. The Treaty Framework // Energy Law in Europe / C. Redgwell, M. Roggenkamp et al. (eds). 2nd edition. — N.Y.: Oxford University Press, 2007.
2. *Directive 98/30/EC* of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.
3. *Directive 96/92/EC* of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.
4. *Directive 2003/54/EC* of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.
5. *Delvaux M. B.* EU Energy Law. Electricity Market Legislation // Energy Law in Europe / C. Redgwell, M. Roggenkamp et al. (eds). 2nd edition. — N.Y.: Oxford University Press, 2007.

Перемот Сергій Володимирович,
здобувач відділу міжнародного права
та порівняльного правознавства
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Екстратериторіальна юрисдикція в конкурентному праві ЄС: тенденції розвитку та висновки для України

На основі порівняння стандартів конкурентного права ЄС та США аналізується зміст двох основних моделей здійснення екстратериторіальної юрисдикції — «доктрини впливу» та «принципу об'єктивної територіальної юрисдикції». Висвітлено тенденції еволюційного розвитку цих моделей та сформульовано пропозиції щодо стандарту здійснення екстратериторіальної юрисдикції, який може бути використаний в національному конкурентному праві України.

Ключові слова: доктрина впливу, екстратериторіальна юрисдикція держави, юрисдикційне балансування, принцип об'єктивної територіальної юрисдикції, конкурентне право.

З точки зору сучасного міжнародного права, екстратериторіальна юрисдикція держави не ставиться під сумнів. Водночас, визнаючи за державою такого роду юрисдикцію, міжнародне право також формулює ряд загальних вимог, яким має відповідати здійснення державою екстратериторіальної юрисдикції. З одного боку, міжнародне право виходить з того, що екстратериторіальна юрисдикція держави може бути здійснена в будь-якому випадку, який не підпадає під дію «встановленої в міжнародному праві заборони», і в цьому сенсі визнає за державою досить широку